

RAAP-NOTITIE 5432

Herstel kademuur Hoge der A bij de Visserbrug in Groningen

Gemeente Groningen
Archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding

Archeologisch Adviesbureau

4000 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

250 na Chr.

1650 na Chr.

Colofon

Opdrachtgever: Vegter Waterbouw

Titel: Herstel kademuur Hoge der A bij de Visserbrug in Groningen, gemeente Groningen;
archeologisch onderzoek: een archeologische begeleiding

Status: eindversie

Datum: 7 juni 2016

Auteur: drs. J.B. Hielkema

Projectcode: GRHOA

Bestandsnaam: NO5432_GRHOA

Projectleider: drs. J.B. Hielkema

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 3985496100

Bewaarplaats documentatie: RAAP Noord-Nederland

Autorisatie: drs. J.Y. Huis in 't Veld

Bevoegd gezag: gemeente Groningen

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwenveldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2016

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van Vegter Waterbouw heeft RAAP op 4 en 5 februari 2016 een archeologische begeleiding uitgevoerd bij het herstel van de kade aan het Hoge der A bij de Visserbrug in Groningen. Hierbij is een bouwput van 23,5 bij 2 m tot een diepte variërend van 1,8 tot ,9 m -Mv uitgegraven. De bodem bleek in de hele bouwput tot deze diepte verstoord te zijn. Het onderzoek heeft geen *in situ* archeologische resten opgeleverd.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inhoudsopgave	4
1 Inleiding	5
1.1 Administratieve gegevens	5
1.2 Aanleiding en doelstelling	5
1.4 Onderzoeksvragen	5
1.3 Randvoorwaarden	6
2 Eerder uitgevoerd onderzoek	7
3 Methoden	8
4 Resultaten	9
6 Conclusies	10
Literatuur	11
Gebruikte afkortingen	11
Overzicht van figuren en tabellen	11

1 Inleiding

1.1 Administratieve gegevens

- *locatie*: Hoge der A (figuur 1)
- *plaats*: Groningen
 - *gemeente*: Groningen
 - *provincie*: Groningen
 - *toponiem*: kademuur Hoge der A
 - *oppervlakte plangebied*: 53 m²
 - *kaartblad topografische kaart van Nederland, schaal 1:25.000*: 7D
 - *centrumcoördinaten (X/Y)*: 233203/581974
- *bevoegde overheid*: gemeente Groningen
- *datum veldonderzoek*: 4 en 5 februari 2016
- *beheer en plaats vondsten en documentatie*: archief RAAP-Noord. De vondsten en documentatie zullen worden overgedragen aan het Depot voor Bodemvondsten van de gemeente Groningen.
- *ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer*: 3985496100

1.2 Aanleiding en doelstelling

De kademuur van het Hoge der A aan de zuidzijde van de Visserbrug is verzakt. Om de kademuur te herstellen, zullen grondankers worden aangebracht. Hiervoor zal langs de kademuur een put worden uitgegraven, waarin een constructie van staal en beton zal worden aangebracht. Hoewel de kans op de aanwezigheid van archeologische resten *in situ* minimaal wordt geacht, kan niet met zekerheid worden uitgesloten dat langs de oostelijke rand van de ontgraving resten van de vroegere huizen of van de visafslag aanwezig zijn.

Het doel van de archeologische begeleiding is eventueel nog *in situ* aanwezige archeologische resten volgens de regels te documenteren.

1.4 Onderzoeksvragen

In het Programma van Eisen (PvE; Tuin, 2015) staan de volgende onderzoeksvragen opgenomen:

1. Welke grondsporen behoren tot de muurhuizen 'ten Noorden bij der A' uit de periode 1428-1765 en hoe is de relatie met de kade van de A?
2. Welke grondsporen wijzen op ambachtelijk gebruik van deze huizen of de tegenoverliggende huizen aan het Hoge der A Oostzijde?
3. Welke grondsporen behoren tot de Visbanken uit 1766-1889?
4. Hoe is de bodem hier opgebouwd?

1.3 Randvoorwaarden

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.3), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), geldt in de praktijk als richtlijn. RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Zie tabel 1 voor de dateringen van de in deze notitie genoemde archeologische perioden.

Voorafgaand aan de uitvoering van het proefsleuvenonderzoek is, conform de KNA een Programma van Eisen opgesteld (Tuin, 2015). Dit PvE diende als leidraad voor het onderzoek.

Archeologische perioden			
Tijdperk		Datering	
Recente tijd		1945	
Nieuwe tijd	C	1850	
	B	1650	
	A	1500	
Middeleeuwen	Laat B	1250	
	Laat A	1050	
	Vroeg	D: Ottoonse tijd	900
		C: Karolingische tijd	725
		B: Merovingische tijd	525
		A: Volksverhuizingstijd	450
Romeinse tijd	Laat	270	
	Midden	70 na Chr.	
	Vroeg	15 voor Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat	250
		Midden	500
		Vroeg	800
	Bronstijd	Laat	1100
		Midden	1800
		Vroeg	2000
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2850
		Midden	4200
		Vroeg	4900/5300
Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	6450	
	Midden	8640	
	Vroeg	9700	
Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	12.500	
	Jong B	16.000	
	Jong A	35.000	
	Midden	250.000	
	Oud		

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

2 Eerder uitgevoerd onderzoek

Ten behoeve van het herstel van het landhoofd van de Visserbrug is in 2012 een bureauonderzoek uitgevoerd, waarin ook de geschiedenis van het te herstellen deel van de kademuur is behandeld (Tuin, 2012). De kademuur is kort na 1428 op een nes aan de A gebouwd. De kademuur was opgenomen in particuliere huizen op de kade. Deze muurhuizen zijn in of kort na 1763 gesloopt om plaats te maken voor een visafslag. De visafslag is tot 1889 in bedrijf geweest, waarna de kade dienst deed als waterkering, aanlegplaats voor schepen en opslag voor handelsgoederen.

In 2004 is op enkele meters afstand van het onderzoeksgebied een proefsleuf gegraven (Hielkema, 2005). In deze sleuf is de ingraving van de laat-middeleeuwse stadsmuur opgetekend. Daarnaast zijn resten van funderingen en een kelder met bijbehorend vondstmateriaal gevonden, behorend bij de huizen op de kademuur.

Bij herstel van het oostelijke landhoofd van de Visserbrug, aan de noordzijde van het onderzoeksgebied, is in 2014 een archeologische begeleiding uitgevoerd. Hierbij werd een deel van een laat 16e-eeuwse muur gevonden. Deze muur is waarschijnlijk onderdeel geweest van de in deze tijd rond de noordwestelijke toegang van de stad gelegen vestingwerken. Het meest waarschijnlijke is dat de muur deel uitmaakt van de oostelijke fundering van de 'Kranepijp', de in 1568 aangelegde overkluizing van de A. Later is deze muur 'hergebruikt' als oostelijk landhoofd voor de Visserbrug, waarschijnlijk in de eerste helft van de 17e eeuw (Wieringa, 2014).

In september 2015 zijn twee zoeksleufjes tot 2 m uit de kademuur tot 1,1 m -Mv ontgraven. Hierin werd alleen schoon zand aangetroffen (waarneming B.P. Tuin, 9-9-2015).

3 Methoden

Bouwput: plaatsing en afmetingen

De bouwput is onder archeologische begeleiding ontgraven. De ontgraving heeft aan het maaiveld een omvang van circa 23,5 bij 2 m. De omvang van de bouwput is op figuur 2 aangegeven als verstoord gebied. De bouwput is deels machinaal, deels handmatig tot een diepte variërend van 1,8 tot 1,9 m -Mv ontgraven. Op de bodem heeft de bouwput een breedte van circa 0,5 m.

Opgravingsvlakken

De omtrek van de bouwput op het maaiveld is digitaal ingemeten met de RTK-GPS. De NAP-hoogte van het maaiveld en van de bodem van de bouwput is gemeten met de RTK-GPS. Er zijn geen vlakken en profielen gedocumenteerd.

Afwerking en behandeling van sporen en vondsten

Er zijn er geen sporen of vondsten aangetroffen.

Bemonstering

Er zijn geen monsters genomen omdat geen voor bemonstering relevante sporen zijn aangetroffen.

Afwijkingen ten opzichte van het PvE

Om de bomen aan de oostzijde van de bouwput te ontzien, is een groot deel van de bouwput handmatig uitgegraven.

4 Resultaten

De bodem in het plangebied is tot grote diepte verstoord (figuur 3). Tot 1,8-1,9 m -Mv bestaat de bodem uit grijs vulzand, waarin incidenteel brokjes rood en geel baksteenpuin voorkomen. De betonnen kademuur loopt schuin naar binnen; aan de voet ervan bevindt zich een circa 0,2 m brede horizontale rand. In de noordelijke helft van de bouwput lag een betonblok met een dikte van 0,5 m. In het centrale deel van de bouwput kon vanwege de kluit van de lindeboom die daar staat, slechts een zeer smal sleufje worden gegraven. Er zijn geen *in situ* archeologische resten aangetroffen.

6 Conclusies

De bodem in het plangebied is tot minstens 1,8-1,9 m -Mv verstoord. Er zijn geen *in situ* archeologische resten aangetroffen. De onderzoeksvragen uit het PvE kunnen niet beantwoord worden.

Literatuur

- Tuin, B.P.**, 2012. *Rapport archeologisch bureauonderzoek ter voorbereiding van het herstel van het oostelijke landhoofd van de Visserbrug te Groningen*. Groningen.
- Tuin, B.P.**, 2015. *Programma van Eisen archeologisch onderzoek herstel kademuur Hoge der A, Groningen*. Groningen.
- Hielkema, J.B.**, 2005. Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van een bureauonderzoek en een proefsleuf aan het Hoge der Aa, te Groningen (Gr.). *ARC-rapporten 2004-57*. Archaeological Research & Consultancy, Groningen.
- Wieringa, A.R.**, 2014. Archeologische begeleiding (AB) bij het herstel van het oostelijke landhoofd van de Visserbrug te Groningen (GR.). *MUG-publicatie 2013-71*. MUG, Leek.

Gebruikte afkortingen

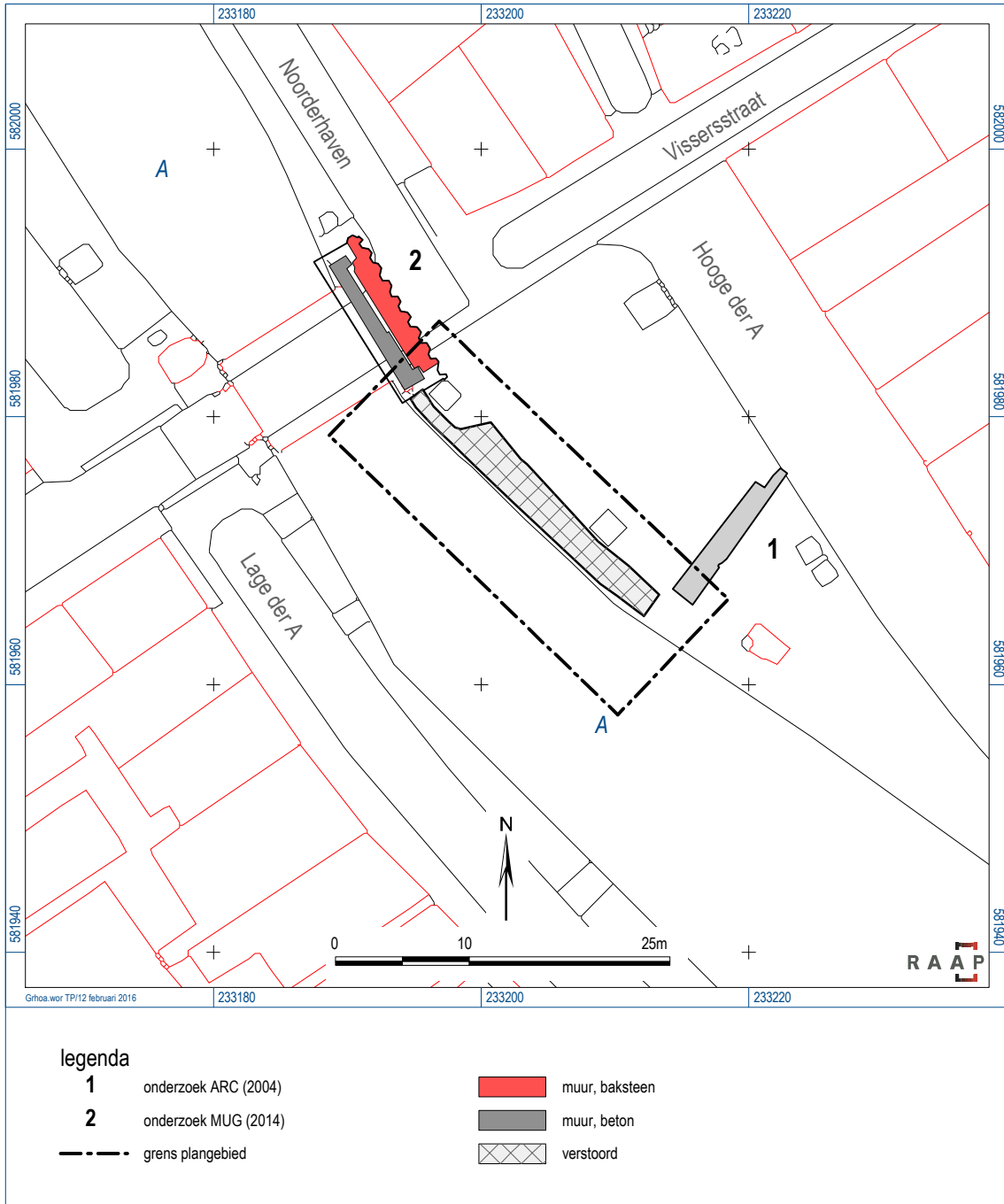
ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
PvE	Programma van Eisen
RTK-GPS	Real Time Kinetic Global Positioning System
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer

Overzicht van figuren en tabellen

- Figuur 1.** Ligging van het plangebied (rood). Inzet: ligging in Nederland (ster).
- Figuur 2.** Overzicht eerder en onderhavig onderzoek.
- Figuur 3.** Ontgraving ten behoeve van het kadeherstel.
- Tabel 1.** Archeologische tijdschaal.

Figuur 1. Ligging van het plangebied (rood). Inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Overzicht eerder en onderhavig onderzoek.

Figuur 3. Ontgraving ten behoeve van het kadeherstel.